

► ANALİZ / **PROF. DR. MÜRSEL BAYRAM**

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Afrika Çalışmaları

EKİM 2026

APARTHEID VE İSRAİL

www.insamer.com
info@insamer.com

İNSAMER
İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Görsel: Batı Şeria “Ayrım Duvarı”, Shutterstock 2019; Ayrım Duvarı: Filistinli vatandaşların İsrail’e “yasadışı” yollardan girmelerini engellemek için Batı Şeria çevresini çit, hendek, jiletli tel ve beton duvarlarla örerek güvenlik bahanesiyle oluşturduğu bariyer. (Dijital Hafıza, 2026)

Afrikaans dilinde “ayrılık” anlamına gelen apartheid, 1948-1994 yılları arasında Güney Afrika Cumhuriyeti’nde Ulusal Parti (*Nasionale Party*) hükümeti tarafından uygulanan ırkçı sistemi ifade eder. Bahsedilen dönemde Güney Afrika nüfusu Beyazlar, Asyalılar, Renkliler ve Siyahlar şeklinde dört kategoriye ayrılmış; evlilikten yerleşim planlarına, devlet hizmetlerinden oy kullanma haklarına kadar bütün kamusal ve özel hayat bu ırksal kategorilere göre ayrıştırılmıştır. İsrail’in Filistin’de devam eden eylemlerine bakıldığında apartheid’in aslında Güney Afrika bağlamını aşan bir sistem olduğu görülür.

Apartheid Suçu

Apartheid, uluslararası hukukta tanımı ve yaptırımı olan bir suçtur. Apartheid’i açıkça insanlığa karşı suç olarak tanımlayan ve bu suçu işleyenlerin cezalandırılmasını öngören bir uluslararası sözleşme (*International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apart-*

heid) dahi mevcuttur. 1973'te Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 91 devletin onayıyla kabul edilen bahse konu sözleşmeye sadece dört devlet (Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Portekiz) karşı çıkmıştır. Sözleşmeye göre bir ırk grubunun başka bir ırk grubu üzerinde egemenlik kurması ve bunu sürdürmek amacıyla gerçekleştirdiği insanlık dışı eylemler apartheid suçunun kapsamına girer. Bir ırka mensup insanların öldürülmesi, işkence görmesi, keyfi olarak tutuklanması; grubun fiziksel yok oluşunu hedefleyen hayat şartlarının dayatılması; siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda ayrımcılık anlamına gelen yasal tedbirlerin uygulanması; ayrı yerleşim alanları oluşturularak nüfusun ırk temelinde bölünmesi; bu suçun kapsamına giren diğer eylemlerdir.

1980'de apartheid suçundan kişileri yargulamak üzere özel bir uluslararası ceza mahkemesi kurulması gündeme gelse de bu öneri hayata geçmemiştir. Apartheid suçlarının bir tür evrensel yargı yetkisi temelinde kovuşturulmasına imkân tanıyacak mevzuatın çıkarılması devletlerin takdirine bırakılmıştır. Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni kuran 1998 tarihli Roma Statüsü'nün 7. maddesinde apartheid yine insanlığa karşı suçlar arasında yer almıştır. Ancak Güney Afrika'da kimse bu suçtan yargılanmamıştır.

Güney Afrika Cumhuriyeti'nin 2024'e kadar Apartheid Sözleşmesi'ne taraf olmaması ayrı bir tartışma konusudur. Bilindiği üzere apartheid sonrası Güney Afrika, geçmişle yüzleşme konusunda bir müddet Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu ile yetinmiştir. 2024'te Uluslararası Adalet Divanı'nda İsrail aleyhine soykırım davası açan Güney Afrika, bu sürece paralel olarak Apartheid Sözleşmesi'ne resmen taraf olmuş ve Filistin'de uygulanan apartheid suçlarına atıf yapabilmektedir.

İsrail Tarzı Apartheid

İsrail'in Filistinlilere yönelik eylemlerinin hangi açılardan apartheid suçuna tekabül ettiği sorusu gerek İsrail içinde gerekse de uluslararası alanda yoğun biçimde tartışılmaktadır. İsrail merkezli insan hakları kuruluşu B'Tselem, 2021'de yayımladığı raporda, Akdeniz ile Ürdün Nehri arasında kalan topraklarda "Yahudi üstünlüğünü esas alan bir rejimin" hakim olduğunu belirterek bu rejimi apartheid olarak nitelendirmiştir. Rapora göre, Filistinliler apartheid benzeri bir sistemle dört farklı birime bölünmüştür:

1. İsrail vatandaşı Filistinliler
2. Doğu Kudüs'te ikamet hakları tehlike altında olan Filistinliler
3. Batı Şeria'da askerî işgal altında yaşayan Filistinliler
4. Gazze'de abluka altında hayat mücadelesi veren Filistinliler

Her Yahudi ve yakınları İsrail'den vatandaşlık alabilirken, Filistinlilerin bu imkânı çok kısıtlıdır. Filistinlilerin arazilerine el koyma, Yahudilere özel yerleşimler kurma, Filistinlileri dar ve kalabalık alanlara sıkıştırma politikası malumdur. Filistinlilerin hareket serbestisini kısıtlayan duvarlar ve kontrol noktaları vardır. Tüm bunlar açıkça apartheid suçuna tekabül eder.

Human Rights Watch (HRW), B'Tselem ile aynı yıl yayımladığı “Aşılan Eşik” (A Threshold Crossed) başlıklı raporunda, İsrail'in Filistinlilere karşı apartheid suçlarını işlediği sonucuna varır. HRW'ya göre, Yahudilerin demografik, siyasî ve teritoryal hâkimiyetlerini sürdürme hedefi İsrail'in hükümet politikasına yön vermektedir. Filistinliler kimlikleri sebebiyle mülksüzleştirilmiş, hapsedilmiş, birbirinden ayrılmıştır. Dolayısıyla İsrail'in Orta Doğu'daki tek eşitlikçi demokrasi olma iddiası katiyen hakikati yansıtmamaktadır. Amnesty International (2022) hakeza İsrail'in gerek kendi vatandaşı olan gerekse de işgal altındaki topraklarda (Batı Şeria, Gazze, Doğu Kudüs) yaşayan Filistinlilere yönelik muamelelerini küresel ölçekte bir apartheid rejimi olarak tanımlamıştır. Uluslararası Adalet Divanı (2024) ise İsrail'in Filistin topraklarındaki varlığını ve uygulamalarını Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin ihlali çerçevesinde değerlendirmiştir.

Afrika'dan İsrail'e Bakış

1948'de kurulan İsrail, “periferi doktrini” uyarınca 1960'lı yıllarda Afrika ile yoğun şekilde ilgilenmeye başlamış; 30 kadar Afrika ülkesinde büyükelçilik açmış; MAŞAV (*merkez leşituf pe'ula beinleumi*) üzerinden bilhassa tarım, halk sağlığı ve gençlik teşkilatlanması gibi konularda faaliyetler yürütmüştür. 1967'deki Altı Gün Savaşı, Afrika devletlerinin İsrail'e yaklaşımını değiştirmiştir. Zira İsrail bu savaşta Afrika Birliği Teşkilatı (ABT) üyesi olan bir devletin (Mısır) toprağını (Sina) işgal etmişti. 1973'teki Yom Kippur Savaşı, Afrika genelindeki anti-Siyonist hissiyatı daha da büyötmüştür. ABT o yıl bir karar alarak tüm üye devletlerin İsrail ile diplomatik ilişkilerini kesmesini istemiştir. Güney Afrika'daki apartheid rejimi ve onun etkisindeki üç küçük devlet (Esvatini, Lesotho, Malavi) hariç bütün Sahraaltı Afrika devletleri Siyonist rejimle bağlarını koparmıştır. ABT kararının akabinde Pretorya'daki ırkçı rejim, diğer Afrika hükümetlerinin aksine, Tel Aviv ile askerî, istihbarî ve nükleer alanlarda iş birliğini derinleştirmiştir. Apartheid-İsrail ittifakı, Afrikalıların gözünde İsrail'i daha da alçaltmıştır.

1990'lı yıllarda Doğu Bloku'nun çökmesi, ona paralel olarak Güney Afrika'daki apartheid sisteminin çözölməsi ve Oslo'da İsrail ile Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) arasında barış görüşmelerinin yürütölmesi, Afrika devletlerini İsrail ile normalleşmeye sevk etmiştir. Etiyopya, Fas,

Kamerun, Kenya ve Togo gibi kendisine müzahir devletler üzerinden İsrail tekrar Afrika'da nüfuz kazanmaya başlamıştır. 2007'de başlayan Gazze ablukası, Afrika-İsrail ilişkilerinde kısmen gerilemeye yol açmış; 2020'de İbrahim Anlaşmaları'yla bu gerileme tersine döndürülmeye çalışılmış; Çad ve Sudan gibi Müslüman ülkeler ABD'nin baskısı altında İsrail ile ilişki kurmaya zorlanmıştır.

Siyonist rejimin 2021'de Afrika Birliği'ne gözlemci üye olarak kabul edilmesine dair tartışmalar, kıta gündemini ciddi şekilde meşgul etmiştir. Cezayir, Güney Afrika ve Namibya öncülüğündeki anti-Siyonist blok, İsrail'in gözlemci üyeliğine sert tepki gösterince süreç askıya alınmıştır. İsrail'in karşısında konumlanan Afrika ülkelerinin Siyonist rejimi kolonyalizm ve apartheid ile kodlamaları son derece önemlidir. Apartheid zulmünü bizzat tecrübe eden Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Uluslararası Adalet Divanı'nda İsrail aleyhine açtığı soykırım davası, Afrika'da yükselen anti-Siyonist tutumun zirve noktasıdır. Afrika'daki sömürü ve katliamların güncel izdüşümü olan Filistin'deki soykırım, son tahlilde, apartheid gibi insanlığa karşı suçlarla mücadelenin merkezinde yer alması gereken evrensel bir özgürlük davasıdır.

İNSAMER
İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

www.insamer.com